

РОЛЯТА НА СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ „СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ“ И АЛЕКСАНДРОВСКА БОЛНИЦА ЗА РАЗВИТИЕТО НА МЕДИЦИНСКОТО ОБРАЗОВАНИЕ И НАУКА В БЪЛГАРИЯ 1918- 1950 г.

РАДОСЛАВ СПАСОВ

В края на Първата световна война историята на Александровска болница се свързва с откриването на Медицински факултет към Софийския университет „Свети Климент Охридски“ през 1918 г.

Идеята за създаване на медицински факултет в България датира още от 1894 г., но първите сериозни действия се отнасят за 1910 г., когато се създават инициативни комитети за осъществяване на популяризаторска дейност сред обществото. За 1909 г. според статистиката едва 675 лекари практикуват най-хуманната професия в страната при население от 3 137 505 човека, а от началото на XX век в чужбина образование получават едва около 20 души, които започват да работят у нас. Докладът на д-р С. Ватев през 1910 г. пред Върховния медицински съвет предизвиква разгорещени дискусии. Избухването на Първата световна война през 1914 г. и включването на България в нея, създават предпоставки за създаване на Медицински факултет, но за да се осъществи тази идея на практика е необходимо да бъде

променена нормативната уредба – Закон за народното просвещение от 1909 г. Дирекцията за опазване на общественото здраве решава през 1915 г. да бъде създаден факултет, а нейното окончателно решение е това да стане със започването на зимния семестър през 1917 г. Това се случва едва през 1918 г., а първата сграда е дадена на факултета на 6 март и на 10 април същата година той е открит.¹

С това се слага началото на висшето медицинско образование в България, а Александровска болница става университетска клинична база.

Първоначалният план е клиниките и институтите да бъдат построени на мястото на бившите артилерийски казарми, както е решението на Министерския съвет. Въпреки отпуснатите кредити, тази идея не може да бъде осъществена и поради тежкото положение, в което се намира медицинското образование. Така Върховният медицински съвет с протокол от 14 септември 1919 г. решава Александровска болница и Майчин дом заедно с инвентара да бъдат дадени за временно ползване от факултета.² С този документ се представят консултациите между старши лекарите от Александровска болница, декана на факултета проф. Ив. Кипров и д-р Ив. Кесяков, който е директор на Дирекцията на народното здраве. За „временно ползване“ на факултета са предоставени болничните отделения за клиници, на училището „Тодор Минков“ за институти (предклинични катедри), както и болницата „Майчин дом“.³

Със създаването на Медицински факултет се реализира на практика идеята за академично медицинско образование и за първи път започва обучението на лекари в България.

Решенията на този документ не се поставят последователно, като д-р В. Моллов, който вече е избран за професор и е назначен за директор на клиника, получава поста и на старши лекар на първо вътрешно отделение в болницата.⁴

Започва процес по изграждане на структура, която да

¹ История на Софийския университет „Св. Климент Охридски“, съст. Цанев, Д., Радева, М., Донков, Р., Огнянов, Л., Даскалов, Д., Лалков, М., Гоцев, Д. Тодорова, Ц., Митев, Т., Танев, Т., Найденов, Ч., Мирчева, Х., Баева, И., София: УИ „Св. Климент Охридски“, 1988, с.81

² Белинов, Ст. Към историята на Александровската болница 1884-1934. София: Полиграфия, 1937, с.81

³ Държавен архив – София – (ДАС), ф994к, оп.12, а.е. 1, л. 39

⁴ 135 години Александровска болница. Отг. Ред. Георгиев, М. София: АИ „Проф. Марин Дринов“, 2014, с.22

включва едновременно лечебен, образователен и научен процес, съобразно новия академичен статут на болницата.

И това е напълно естествено, защото тя е най-големият лечебен, научно-изследователски и учебен център през този период в страната.⁵

Същевременно здравното заведение разполага с най-големия кадрови потенциал, който може да осигури образованието на бъдещите медици.

Висшият медицински съвет решава на длъжностите, които са освободени от старши лекарите на отделенията, след като са избрани за професори и началници на клиники, да се назначат други медици, които да поемат техните функции. През март 1919 г., когато за професори са избрани Т. Петров, К. Пашев и В. Моллов, на техните места като старши лекари са назначени други техни колеги.⁶

Същевременно Висшият медицински съвет не взема решение за предложението на университета професорите П. Стоянов и В. Моллов да ръководят клиниките към катедрите си на територията на съществуващите болнични отделения с аргумента, че този въпрос следва да се разреши от Министерството на просвещението и Санитарната дирекция.⁷

Ръководството на Медицинския факултет до 3 октомври 1918 г. се ръководи от комисия, която е оглавена от проф. Стефан Петков, а след това до 17 април 1919 г. от проф. Пенчо Райков. Посочените функции след това се изпълняват от факултетен съвет (проф. В. Моллов, проф. П. Стоянов, проф. И. Кипров, проф. Т. Петров, проф. К. Пашев и проф. А. Теодоров), а учебният план, правилникът и програмата за изпитите са одобрени от Академичния съвет на 31 май и 4 юни 1919 г., като за пръв декан е избран проф. И. Кипров. Към факултета са открити още два отдела или специалности – зъболекарски и фармацевтичен със закона за Народното просвещение от 1921 г.⁸

С това се слага началото на обучението на стоматолози и на аптекари в България.

В Александровска болница през 1919 г. в девет отделения

⁵ Апостолов, М. История на медицината. София: Медицина и физкултура, 1992, с.111

⁶ Централен държавен архив (ЦДА), ф.372к, оп.1, а.е. 61

⁷ ЦДА, ф 372, , оп. 1, а.е. 61

⁸ История на Софийския университет ..., с.89

(две вътрешни, хирургично, психиатрично, очно, ушно-носно-гърлено, кожно-венерологично, детско и ортопедично) работят един управител-лекар, девет началници на отделения, девет ординатори първа степен, един лекар по „рентгенизация“, пет ординатори втора степен, шест стажант-лекари, един зъболекар, един аптекар, един просектор, двама-помощник аптекари, трима фелдшери, един надзирател, двама помощник-надзиратели, един секретар, четирима санитарни, един машинист, двама помощник-машинисти, един свещеник, един готвач, един помощник готвач и един градинар.⁹

Предстои лечебното заведение постепенно да се интергрира в академичната структура на университета, но през този период все още съществува двувластие, което тепърва трябва да се реши чрез законова уредба.

Александровска болница заедно с „Майчин дом“ се превръщат в спорна тема между Дирекцията за народно здраве и Медицинския факултет на Софийския университет.¹⁰

В съвместната дейност между болницата и факултета в началото се наблюдават известни противоречия. Д-р П. Вълчев, който е управител на лечебното заведение предоставя на лекарската комисия Проект-правилник за отношенията между клиниките и институтите на факултета, които са към министерството на народното просвещение и болниците, отделенията и институтите, които са към санитарното ведомство. Според документа Александровска болница, „Майчин дом“, Бактериологическият и Химическият институт се дават на Медицинския факултет, за да се използват за образователна дейност, като болничните отделения ще функционират и за работа със студентите без да се пречи на лечебната дейност. Предлага се съответно за учебни клиники да се предоставят части от болничните отделения, така че техните старши лекари да не са подчинени на директорите на клиниките, а асистентите да се освобождават от дежурства в болницата за разлика от ординаторите в отделенията. Предвижда се за директора на клиниката да не се отнасят много от дисциплинарните членове от Правилника за административно-стопанската служба в

⁹ 135 години Александровска болница ..., с. 21

¹⁰ Арнаудов, М. История на Софийския университет „Св. Климент Охридски“. София: УИ „Св. Климент Охридски“, 2008, с. 499

държавните болници. Според документа се създава мнението, че персоналът в отделенията се поставя под субординацията на директорите на клиниките, а длъжността на старши лекаря се изпълнява от директора на клиниката.¹¹

Поради тежкото състояние на факултета, който е разположен в сградата на Първа мъжка гимназия и използването на някои от отделенията на Александровска болница през 1919 г. Факултетният съвет изработва проект за създаване на вътрешна, детска, кожно-венерическа, нервно-психиатрична и клиника по фармокология и терапия в здравното заведение, като за институти на факултета се предлагат отделения в болницата (по анатоמו-патология, съдебна медицина и патофизиология и експериментална медицина). Въпреки че Дирекцията за народното здраве дава през септември 1919 г. разрешение за „временно ползване“ на помещения на Александровска болница за клиници на факултета, то до този момент тяхното предаване се бави. До министъра на просвещението, както и до неговия колега, който ръководи министерството на вътрешните работи и народното здраве няколко пъти са изпращани студентски делегации с молби да се създадат по-благоприятни условия за практическо обучение в операционните зали и помещения.¹²

Министерският съвет решава на 10.08.1920 г. Клиниката за хирургия с директор проф. А. Станишев и Клиниката за оперативна медицина и хирургия с директор проф. П. Стоянов да се изпратят временно в съседната Общоармейска болница, но остават административно и стопански към Александровска болница. Това се дължи на липсата на помещения в лечебното заведение.¹³

Поради избухването на Първата световна война, голяма част от българските студенти, изучаващи медицина в чужбина се принудени да прекъснат образованието си.

Поради тази причина на 4.06.1920 г. се подготвя законопроект, според който Александровска болница съвместно с Медицинския институт в София трябва да формират курсове за лекари.¹⁴

¹¹ 135 години на Александровска болница ..., с. 21

¹² История на Софийския университет ..., с.97

¹³ Сахатчиев, А. Отчет за дейността на Александровската болница през учебната 1935/1936 година. София: Придворна печатница, 1937, с.2

¹⁴ ЦДА, ф372к, оп.1, а.е. 66, л.1-5

Това дава възможност на 100 човека студенти по медицина и стоматология, които имат заверени най-малко седем семестъра обучение в чужбина и поради войната не са успели да завършат, след като изкарат шест месечен курс в Александровска болница и положат държавен изпит по основните дисциплини, да получат лекарски права.¹⁵

По този начин благодарение на лечебното заведение освен, че тези студенти успяват да завършат, но и получават възможност да започнат да практикуват в страната.

С указ №19 от същата година се прави опит да се регулират отношенията между Дирекцията на народното здраве и факултета, за да се избегне двувластието в клиниките, както и да се гарантират не само медицинските, но и образователните и научните функции на лечебното заведение.¹⁶

През 1921 г. все още няма решение на въпроса за предоставяне на Александровска болница на Медицинския факултет на Софийския университет.¹⁷

Въпреки това продължават процесите за създаването на единна организация между здравното заведение и висшето училище, така че лечебната дейност да се осъществява паралелно с образователната.

Така за финансовата 1920-1921 г. се предвижда за нуждите на бъдещите клиници на Медицинския факултет да се отворят гинекологично, второ хирургично, ортопедично, детска хирургия, очно, второ кожно-венерическо, трето вътрешно отделения (второто е разкрито през 1914 г.)¹⁸

Едва през 1922 г. започва постепенното разрешаване на противоречията между Министерството на просвещението и университета, които засягат и въпроса за Александровска болница.

На свое заседание от 16 август 1922 г. Академичният съвет дава положително становище на споразумението, след което К. Томов и проф. Л. Милетич подписват следния протокол в чиято точка 5 се казва: „Да се настоя пред надлежния министър, щото клиниките при Медицинския факултет, които до сега се

¹⁵ Георгиев, М. Кратка история на Александровската болница. София: ЕА-АД, 2007, с.7

¹⁶ Белинов, Ст. Към историята на..., с.19

¹⁷ Арnaudов, М. История на ..., с.499

¹⁸ 135 години Александровска болница ..., с. 22

помещаваха в Александровска болница, да останат и занапред там, докогато Медицинският факултет си построи нужните за това помещения.“¹⁹

Въпреки взетото решение от страна на университетското ръководство, предстои да се сключи споразумение и със здравните власти.

Върховният медицински съвет решава на 15 май 1923 г. да даде Александровска болница в лечебно отношение на медицинския факултет, който да задоволява лечебни нужди, които има здравното заведение до този момент. На 24 септември 1923 г. факултетният съвет предлага като единствен изход от трудното положение - на клиниките и институтите да се поиска поверяването на цялата Александровска болница и Майчин дом в лечебно и административно отношение на университета, за да поеме грижата за тях и да ги развива в бъдеще.²⁰

Нерешените въпроси около ръководството на здравното заведение не спира дейността по създаването на нови институти, в които да се осъществява и лечебна, и образователна дейност.

Така през учебната 1923-1924 г. се решава да се построи сграда на анатомическия институт към Медицинския факултет и Ветеринарномедицинския факултет като за целта са отпуснати 5 милиона лева.²¹

Още през януари 1924 г. Дирекцията на народното здраве изработва проект за управлението на Александровска болница, според който тя да остане под ръководството на държавната институция в стопанско-административно отношение, а в лечебното заведение само временно да се помещават клиниките на факултета, който ще отговаря само за лечебната дейност.²²

Тази идея обаче не решава един от основните въпроси на лечебното заведение – двувластието в него, а само би задълбочила проблема.

Следователно в началото на 1924 г. кризата в Медицинския факултет се изостря, тъй като Дивизионната болница започва отново да функционира и четири от клиниките, които са разположени в нейни помещения е необходимо да бъдат

¹⁹ История на Софийския университет ..., с. 111

²⁰ Белинов, Ст. Към историята на..., с.19

²¹ Арнаудов, М. История на ..., с.509

²² Белинов, Ст. Към историята на ..., с.20

преместени и за тях да бъдат потърсени други помещения. Проблемът с предаването на Александровска болница на тези клиници е поставен устно и писмено (на 7, 21 февруари и 5 март 1924 г.) и все още не е решен заради създаване на трудности от страна на Дирекцията на народното здраве, според която клиниките не могат да изпълняват функциите на болнични отделения. Ректорът и министърът на просвещението провеждат среща, на която е решено, че вероятно е по-удобно да се настоява за отпускане на кредити, с които да бъдат финансирани строителните работи на нови клиници и институти, за да не се налага предаване на Александровска болница и „Майчин дом“.²³

Университетското ръководство прави поредния опит да разреши сложния казус с управлението на болницата.

Академичният съвет обнародва изложение, с което да се докаже нуждата от изпращането на факултета в необходимите лечебни заведения.²⁴

Целта е да се подобри и здравното обслужване, и да се повиши качеството на медицинското образование във висшето училище.

Съставена е комисия, в която влизат ректорът, деканът на Медицински факултет и проф. А. Станишев, които се срещат с министрите съответно на вътрешните работи и народното здраве, както и с този на войната, за да се намери решение на спорния въпрос в присъствието на директора на народното здраве. Постигнато е споразумение Александровска болница с изключение на психиатричното и туберкулозното отделение да се измести в общинската болница, а останалите отделения да се дадат на клиниките, но това решение е много бавно изпълнено. Академичният съвет е одобрил искането на Факултетния съвет на Медицински факултет да се поиска от Софийската община да се даде мястото Боянския път и Окръжния булевард за построяване на Анатомичен институт, да се иска от министерството да се отпуснат 2 400 000 лева за завършване на строежите в „Майчин дом“, както и за отпускане със специален закон на 28 милиона лева за построяване на сграда на Анатомическия институт,

²³ Арнаудов, М. Историята на ..., с.520

²⁴ Моллов, В. Изложение от Академическия съвет по въпроса за предаването на Александровската болница и Майчин дом на Медицинския факултет при Софийския университет. София, 1924, с.1-6

психиатрична клиника и пристройки в клиниките на Александровска болница и „Майчин дом“ като сумата се използва постепенно.²⁵

Същевременно броят на обучаваните студенти, които използват лечебното заведение за своя клинична база продължава да расте.

В Александровска болница за учебната 1924-1925 г. се обучават 524 мъже и 134 жени или общо 658 студенти.²⁶

През следващата 1925 г. част от клиниките на Александровска болница са предадени на Медицинския факултет, което на практика означава, че в лечебното заведение значително нарастват възможностите на лекарите за учебна и научна работа.

Медицинският факултет в началото на годината вече има 19 катедри и неговото, както и университетското ръководство очакват всички помещения на болницата до няколко години да им бъдат предадени.²⁷

Така в него след одобрение от академическия съвет от 2 юли 1925 г. е приет нов учебен план, според който е необходимо да бъдат положени пет университетски изпити и един държавен, за да се получи титлата „доктор“ по медицина. Службата на интер-лекарите за научна и практическа подготовка включва: 9 месеца вътрешни болести, 9 месеца хирургия, 6 месеца акушерство и по 3 месеца в очна, нервно-психиатрична, кожно венерическа, детска и инфекциозна клиника.²⁸

Идеите за разширение на материалната база продължават да се обсъждат от ръководството на университета.

Предвижда се през 1925-1926 г. по решение на Академическия съвет да се отпуснат кредити за постройка на анатомически институт – 5 милиона лева, за хирургическа клиника - 2 милиона лева, за довършване на хигиенен институт - 1 милион и на кожно-венерическа клиника – 3 милиона, което прави общо 11 милиона лева.²⁹

Това обаче зависи от урегулирането на отношенията между здравните власти и образователното министерство, които се отнасят до статута на Александровска болница, тъй като

²⁵ Арnaudов, М. История на Софийския ..., с. 520

²⁶ Арnaudов, М. История на Софийския ..., с.552

²⁷ История на Софийския университет ..., с. 115

²⁸ Арnaudов, М. История на Софийския университет ..., с.542

²⁹ Арnaudов, М. История на Софийския университет ..., с.530

напрежението между институциите продължава да нараства.

Противоречията между Главната дирекция на народното здраве на Министерството на вътрешните работи и Народното просвещение, на чието подчинение е Александровска болница и медицинския факултет на Софийския университет се изострят най-силно през 1926 г., когато дирекцията в ущърб на клиниките отваря четири нови отделения: гинекологично-хирургично, вътрешно, очно-ушно и детско.³⁰

Въпреки тази продължаваща двойственост в подчинението на лечебното заведение, то продължава да развива едновременно здравна, образователна и научна дейност, като организация с национално значение.

През тази година според доклада на административния управител Д. Чакмаков в лечебното заведение функционират: детско заразно отделение, вътрешно, хирургично, очно-ушно, гръдоболно, психиатрично, кожно-венерическо, инфекциозно, и арестантско болнично отделение, които не са на подчинение на Медицинския факултет (вътрешна, пропедевтическа, терапевтична, първа хирургична, втора хирургична, кожно-венерическа, ушна, очна, детска, нервно-психиатрична) и от институтите към факултета (рентгентов, съдебно-медицински, и анатоמו-патологически), които са с 1100 легла и 247 души персонал. Според документа домакинските нужди и на двете лечебни заведения не са удовлетворени, защото санитарната дирекция назначава хора, които защитават интересите на предприемачите, което е за сметка на болницата и пациентите и се налага бързо да се приеме нов правилник за административно-домакинската и санитарната служба на болницата.³¹

Противоречията продължават, тъй като по икономически причини очакваното развитие на строителните работи на болничния ансамбъл за факултета се забавя.

Според информацията на д-р Белинов отношенията между Дирекцията за народно здраве и Медицински факултет стават враждебни и дори се правят опити за отнемане на предоставени сгради, създават се условия за съперничество, дублиране на персонал и двойно управление, което води до недоразумения. Правят се опити за излизане от кризата като се приема и от

³⁰ ЦДА, ф177, оп.2, а.е.36

³¹ ЦДА, ф 177, оп.2, а.е. 35

Дирекцията на народното здраве, и от Софийския университет, да разграничи лечебната дейност, която да се ръководи от Медицински факултет.³²

На 27 януари 1926 г. академическият съвет обсъжда закона за предаване на Александровска болница към университета, според намеренията лечебното заведение с всичките си здания, инвентар и землището си трябва да се предаде на университета за клиники и институти, които ще служат както за лекуване на болни, така и за учебни цели.³³

През същата в университета е утвърден правилник за провеждане на изпитите на студентите медици.³⁴

Със заповед №480 от 1 март 1926 г. са утвърдени и такси за практически упражнения в семинари, лаборатории и клиники.³⁵

Все пак в средата на годината проблемът с двойното управление на болницата е решен.

На 26 юни 1926 г. е обнародван закон за клиниките на Медицински факултет при Софийски университет, с който се постановява Александровска болница с всички здания, постройки и инвентар да се предадат на университета за клиники и институти на факултета, които ще служат за лечение на болни и за учебни цели. Според документа професорът, който е титуляр в Медицински факултет е уредник и директор на съответната клиника, и на негово подчинение е целият персонал в нея.³⁶

С този нормативен акт се разрешава дългогодишният конфликт между здравните власти и университета за ръководството на Александровска болница. Започва период на възходящо развитие на лечебното заведение като учебна база на университета, което ѝ осигурява славата на авторитетна академична структура в България и в чужбина.

Законът предвижда също така към Министерството на народното просвещение да се създаде „Фонд за подобрене на условията за лекуване в университетските клиники“, като той ще получава финансови средства от 25% от таксите в клиниките, от дарения и от извънредни приходи.³⁷

³² Белинов, Ст. Към историята на Александровска ..., с. 20

³³ Арнаудов, М. История на Софийския университет ..., с.542

³⁴ Архив на Софийски университет „Св. Климент Охридски“ – (АСУ), ф.1, оп.158, а.е.8, л.1

³⁵ АСУ, ф.1, оп.158, а.е.8, л.4

³⁶ Държавен архив – София (ДАС) ф.994к, оп.11, а.е.1, л.1

³⁷ Сахатчиев, А. Отчетъ за дейността на Александровската болница ..., с.6

Започва на практика пълното интегриране на здравното заведение като финансиране и структура към висшето училище.

Така през 1926 г. година бюджетът на Александровска болница от 25 960 985 лева е прибавен към бюджета на университета.

Същата година е приет правилник за студентския стаж при клиниките на Медицински факултет, които ще се осъществяват в здравното заведение.³⁸

През тази година болничното управление с агрономическия факултет правят зеленчукова градина в двора между отделните здания, за да могат да се доставят на кухнята евтини, качествени и пресни зеленчуци, а в големите кухненски помещения на болницата могат да се подготвя и консерви за зимата.³⁹

Това е една от поредните добри идеи на ръководството на болницата, чиято цел е да се намалят разходите и същевременно да се осигури по-качествена храна за пациентите.

На 24 ноември 1926 г. се приема правилник за дейността в клиниките с основни функции: да се лекуват болни, да служат за обучение на студенти и лекари, да бъдат база за научни изследвания.⁴⁰

С това решение се създава нормативната база за осъществяване на дейностите, които до този момент така или иначе са извършвани в Александровска болница от нейното създаване.

През 1927 г. е приет нов учебен на план на дисциплините, които се изучават през всяка една академична година в Медицински факултет.⁴¹

Целта е да се повиши нивото на образование на здравните специалисти, които получават своята теоретична и практическа подготовка в учебните зали и клиниките на болницата.

През 1927-1928 г. в Медицински факултет се обучават 580 студенти, като за последната година завършват 259 лекари.⁴²

Те започват да работят в различни лечебни заведения на страната и по този начин развиват своя практически опит, който са получили в Александровска болница.

³⁸ АСУ, ф.1, оп.158, а.е. 89, л.2

³⁹ Сахатчиев, А. Отчетъ за дейността на Александровската болница ..., с.24

⁴⁰ Арнаудов, М. История на Софийския университет ..., с.542

⁴¹ АСУ, ф.1, оп.158, а.е. 89, л.1

⁴² История на Софийския университет..., с. 117

През 1928 г. заради намаляването на бюджета на университета се забавя строителството на Анатомичния, Хигиенния и др. институти.⁴³

Според наредбата към правилника за докторските изпити от 31 октомври и 7 ноември 1928 г. студентите трябва да носят титлата „кандидат за академически изпит“.⁴⁴

Направени са промени и в практическите занимания на студентите, които се провеждат в Александровска болница.

Стажът на медиците в Софийски университет, който се осъществява в лечебното заведение се определя на десет месеца и е одобрен от Академическия съвет на 29 ноември 1929 г.⁴⁵

За финансовата 1932-1933 г. за Александровска болница са отпуснати 25 500 000 лева от общо 59 200 000 лева предназначени за университета, което прави около 43% от целия бюджет на висшето училище.⁴⁶

Сумата е приблизително равна на тази от 1926 г., тъй като лечебното заведение продължава да изпълнява не само образователни, но и здравни функции с национално значение

Със заповед на Министерството на народното просвещение от 24 август 1932 г. се постановява помощният персонал да се назначава и уволнява от министерството, а сестрите, фелдшерите и лаборантите да се назначават и уволняват от министерството по препоръка на административния управител и в съгласие с директорите на съответните клиники, като целият останал служебен персонал ще се назначава и уволнява от административния управител.⁴⁷

Според изложение на академическия съвет за финансовата 1932-1933 г. се съобщава, че кредитите на Александровска болница са 25 800 000 лева, като лечебното заведение със своите 1000 легла и хиляди амбулаторни прегледи обслужват не само университетските клиники, но и цялата страна като централна нейна болница.⁴⁸

През 1933 г. Александровска болница иска кредит от 500 000

⁴³ История на Софийския университет..., с123

⁴⁴ АСУ, ф.1, оп.158, а.е. 19, л.1

⁴⁵ АСУ, ф.1, оп. 158, а.е. 10, л.1

⁴⁶ Арнаудов, М. История на Софийския университет ..., с.547

⁴⁷ АСУ, ф.1, оп.158, а.е. 29, л.1

⁴⁸ Арнаудов, М. История на Софийския университет ..., с.531

лв. за построяване на църква.⁴⁹

По този начин лечебното заведение се приближава с още една стъпка към модерните световни стандарти за функциониране на храм към лечебното заведение.

През същата година поради отменянето на автономията, болницата иска от ректора на университета да разреши на председателя на факултетната комисия да назначава и уволнява нисшия персонал.⁵⁰

Пак през 1933 г. се предлага да се увеличат и веществените разходи с 25 процента.⁵¹

Освен за повишаването на знанията и уменията на лекарите в болницата се предвижда подобна квалификация и за медицинските сестри.

По този начин на 25 януари 1933 г. е взето решение да се даде отпуск на 10 от тях, за да присъстват на опреснителни курсове, които са организирани от Българско сестринско дружество.⁵²

Натрупаният опит дава основание на проф. Белинов на 18 февруари 1933 г. да предложи да се отпразнува 25 годишен юбилей на ушната клиника.⁵³

Това е една идея, която представя на практика желанието да се лекарите в звеното да представят пред своите колеги и обществото своите успехи в лечебната, образователната и научната дейност.

На 9 март е дадено предложение функциите на административния управител да се трансформират, както и да се намали бюджетът на болницата с 500 000 лв., като същевременно се прави предложение да се увеличи бюджетът на аптеката от 200 000 на 300 000 лв.⁵⁴

През тази година се обсъжда предложение за нов управител на болницата, както и промяна в правилника.⁵⁵

Същевременно се обсъжда и предложението за откриване на сестринско училище при Александровска болница.⁵⁶

⁴⁹ ДАС, ф.994к, оп.12, а.е. 4, л.53 – протокол от 9 май 1932 г.

⁵⁰ Пак там, л. 57

⁵¹ Пак там, л. 69 – протокол от 7 ноември 1932 г.

⁵² Пак там, с.75 – Протокол от 5 януари 1933 г.

⁵³ Пак там, с.80 – Протокол от 18 февруари 1933 г.

⁵⁴ Пак там, л.84 – Протокол от 9 март 1933 г.

⁵⁵ Пак там, л. 90-94

⁵⁶ Пак там, л.99 – Протокол от 9 май 1933 г.

Въпреки че тази идея не е реализирана в този момент, то това показва и желанието да се спази традицията при подготовката на медицински сетри към здравното заведение, което в момента е особено подходящо, защото то е част от Медицинския факултет на университета и разполага, както с необходимите преподаватели, така и с материална база.

На 26 май 1933 г. е направено изпълнение и допълнение на правилника за административно-домакинската и санитарната служба на Александровска болница при Медицинския факултет на Софийския университет.⁵⁷

Целта е да се осъществи по-тясното взаимодействие на лечебното заведение с академичната структура на Софийския университет.

През академичната 1933-1934 г. в Александровска болница се получават своите умения 734 студенти медици.⁵⁸

Увеличението на обучаващите се в лечебното заведение не прекъсва и една друга образователна традиция, която е започва още в първите години на създаването му – курсовете за лекари.

От 17 до 29 септември 1934 г. в Александровска болница са проведени поредните лекарски курсове, чиято цел е да повишат квалификацията на медицинските кадри в страната.⁵⁹

Университетът предприема действия, за да защити бюджета на Александровска болница, тъй като тя със своите лекари не обслужва само медицинския факултет, но и широки обществени и държавни нужди.⁶⁰

На 8 октомври 1934 г. се предлага да се проведат реформи, основани на досегашния опит, чиято цел е да се подобри състоянието на Александровска болница в административно, финансово и бюджетно отношение без да се обременява значително досегашния бюджет. Факултетният съвет решава единодушно да одобри предложените промени, които ще доведат до оптимизиране на дейността на лечебното заведение.⁶¹

През същата година в двора на Александровска болница започва строежът на кожно-венерическа клиника и анатомичен институт, за които бива сключен заем от 10 милиона лева от фонд

⁵⁷ АСУ, ф.1, оп.158, а.е. 12, л.1

⁵⁸ История на Софийския университет ..., с.126

⁵⁹ ДАС, ф994к, оп.10, а.е.14, л.1-5

⁶⁰ Арнаудов, М. История на Софийския университет ..., с.547

⁶¹ ДАС, ф.994к, оп.12, а.е. 4., л. 136 – Протокол от 8 октомври 1934 г.

Обществени осигуровки. Все още е необходимо да се потърсят 15 милиона лева за психиатрическа и хирургическа клиника.⁶²

Така през 1935 г. факултетният съвет взема решение да се изработи „общ план за строителната политика на Александровска болница“, което довежда до оформяне на парцел от 45 000 кв. метра към булевард „Пенчо Славейков“.⁶³

През 30-те години на двадесетото столетие започват мащабни строителни дейности, които да позволяват увеличаването на капацитета на клиниките и институтите. Постепенно се увеличава и броят на студентите.

За академичната година в лечебното заведение се обучават 771 студенти медици, от които 631 мъже и 140 жени.⁶⁴

На 20 януари 1936 г. става ясно, че правилникът за преместване на клиниките в Александровска болница е одобрен от Министерството на Народното просвещение.⁶⁵

През 1936 г. нужните 15 милиона лева за психиатрическата и хирургическата клиника са отпуснати чрез банков заем.⁶⁶

Същата година се предприемат и важни медицински процедури за лечение в здравното заведение.

Например на 3 декември 1936 г. е одобрен правилник за преливане на кръв в Александровска болница, с което на практика се урежда служба, която да извършва тази дейност.⁶⁷

Изготвена е и бланка на лечебното заведение, която ще се използва от хората, които ще даряват кръв с лични данни и медицински показатели.⁶⁸

През същата година е завършена и сградата на кожно-венерическата клиника, която е модерно за времето си триетажно здание, което е снабдено с всички възможни нововъдения. Тя е на стойност 8 361 071 лева.⁶⁹

Студентите, които се обучават в Александровска болница вече са 746, от които 611 мъже и 135 жени, което е лек спад в сравнение с предишните години.⁷⁰

⁶² Арнаудов, М. История на Софийския университет ..., с.569

⁶³ Бракалова, С., Генчева, Е. Александровската болница. // *София*, кн.7, 1979, с.34

⁶⁴ История на Софийския университет ..., с.139

⁶⁵ ДАС, ф.994к, оп.12, а.е. 4, л. 182 – Протокол от 20 януари 1936 г.

⁶⁶ Арнаудов, М. История на Софийския университет ..., с.569

⁶⁷ АСУ, ф.1, оп.158, а.е.14, л.1

⁶⁸ АСУ, ф.1, оп.158, а.е. 14, л.14

⁶⁹ Сахатчиев, А. Отчетъ за дейността на Александровската болница ..., с.23

⁷⁰ История на Софийския университет ..., с.139

В края на 1936 и началото на 1937 г. Медицинския факултет преработва изпитната си програма и изпитния си план, за да ги адаптира към новите изисквания на медицинското образование. Същевременно се подготвя нов правилник за стажа в клиниките и институтите, за да се гарантира по-добрата научна подготовка и сериозното отношение на стажантите към задълженията им в болницата.⁷¹

На 25 декември 1937 г. Българският зъболекарски съюз изпраща писмо до Директора на Дирекция за народно здраве, с което се предлага да се създаде зъболекарски институт към Медицински факултет.⁷²

Това искане ще стане основа за разработване на нови медицински специалности, които да разширят обхваната на дейност. Същевременно продължават и социалното подпомагане на болницата по отношение на обучаемите.

В студентската болнична каса за периода 1936-1937 г. има приход от 651 956 лева, които са изразходвани за лечебна дейност в Александровска болница и други здравни заведения⁷³

В края на 30-те години човешкият фактор продължава да е основният капитал на лечебното заведение, тъй като лекарите извършват лечебна, преподавателска и научна дейност.

Така в началото на 1937 г. Александровска болница разполага 411 човека персонал, от които 383 на щат и 28 доброволци (без заплащане). В клиниките и институтите са 278 човека и те вземат пряко участие в здравната дейност, а 133 са към управлението на болницата. Лекарите, които получават заплата са 57 (10 редовни професори, 1 извънреден професор, 2 редовни доценти, 44 редовни асистенти и просектори) и 28 неплатени медици (5 частни доценти и 23 доброволни асистенти). Тези, които работят без да получават заплата имат същите права и привилегии, каквито имат и другите, които са на щат.⁷⁴

Съотношението на щатните лекари към леглата в болницата е 1:15,7, което на пръв поглед изглежда нормално, но 7 от лекарите работят само в научните институти и не вземат пряко участие в лечението, а останалите трябва да се грижат за 900

⁷¹ Арнаудов, М. История на Софийския университет ..., с.605

⁷² ЦДА, ф356к, оп.1, а.е.17, л.12

⁷³ Арнаудов, М. История на Софийския университет ..., с.615

⁷⁴ Сахатчиев, А. Отчетъ за дейността на Александровската болница ..., с.6

лежащоболни и още 350 приходащо болни всеки ден. Присъствието на доброволните лекари позволява на медиците в болницата да се справят със своите задължения. Освен здравни задължения, професорите и асистентите имат и университетски такива, защото е необходимо да отделят и много време за научни изследвания и за подготовката за преподаване.⁷⁵

За календарната 1935 г. в болницата са постъпили 13 113 болни, от тях 12 274 човека са напуснали здравното заведение, а 835 са починали. Средно на един пациент се падат 25 лечебни дни. През същия период са прегледани и лекувани 65 339 пациенти, които са направили общо 104 791 посещения. Тъй като болницата е най-голямата в страната, в нея всеки ден освен 350 човека персонал и близо 1000 болни идват на посещение още между 1000 и 1500 човека (външни лекари, студенти, близки на пациентите, доставчици и др., което при 287 095 човека население на София е една сериозна цифра). През тази година от такси за лечение са събрани 3 863 515 лева, като 25% от тях са внесени в държавната хазна, а 75 % във фонда за подобрене на условията за лекуване и работата в клиниките и институтите на Медицински факултет при Софийския университет. Трябва да се отчете и фактът, че само 25% от болните заплащат таксите си, а останалите 75% се лекуват безплатно, защото или нямат възможност, или са държавни служители, ветерани от войните и по др. причини. От Министерството на народното просвещение на болницата са отпуснати 21 945 761 лева, от които 10 553 309 лева за лични разходи (заплати на професори, асистенти и др. служители) и 11 392 452 лева за веществени разходи. Така става ясно, че за храната на един пациент на един се отпускат 15,20 лева, а общо издръжката на един болен е 61,03 лева.⁷⁶

Научната дейност на лекарите от Александровска болница през 1935-1936 се осъществява от проф. Т. Петков, проф. П. Стоянов, проф. В. Моллов, А. Сахатчиев, проф. А. Станишев, асистентите В. Цончев, Пенев, Николаев и Тенчев.⁷⁷

Те получават признание за своята научна дейност не само в нашата страна, но и в чужбина, където са канени често на различни международни форуми, членове са различни академии,

⁷⁵ Сахатчиев, А. Отчетъ за дейността на Александровската болница ..., с.6

⁷⁶ Сахатчиев, А. Отчетъ за дейността на Александровската болница ..., с.9-17

⁷⁷ Сахатчиев, А. Отчетъ за дейността на Александровската болница ..., с.35

комитети и др.

Амбулаторни болни, които са преминали през Александровска болница за периода 1919-1934 г.

Година	Пациенти
1919	18869
1920	28701
1921	42 606
1922	78 165
1923	73 715
1924	76 796
1925	91 897
1926	95 731
1927	116 151
1928	112 587
1929	99 716
1930	92 226
1931	105 254
1932	110 358
1933	121 765
1934	131 551
Общо	1 396 088

Данните са цитирани по изследването на д-р Ст. Белинов.⁷⁸

За учебната 1936-1937 г. в Александровска болница получават своето медицинско обучение 747 студенти, от които 623 мъже и 124 жени.⁷⁹

През учебната 1937-1938 г. студентите намаляват и са 700, от които 577 мъже и 123 жени.⁸⁰

По време на 50 годишния юбилей на Софийския университет през 1938 г. ректор е известният хирург проф. Ал. Станишев, който ръководи голяма част от официалните церемонии, на които присъстват представители на чужди университети, академии и официални гости от България.

Той е един от шестимата лекари от болницата, които имат честта да бъдат избрани за ректори на висшето училище.

⁷⁸ Белинов, Ст. Към историята на Александровска ..., с. 58

⁷⁹ История на Софийския университет ..., с.139

⁸⁰ История на Софийския университет ..., с.139

През следващата академична година студентите, които се обучават в Александровска болница са 731, от които 606 мъже и 125 жени.⁸¹

Междувременно продължава развитието на медицинския и образователен потенциал на лечебното заведение.

През пролетта на 1940 г. към Медицински факултет е създадена Катедра по радиология, физиотерапия и балнеология.⁸²

По време на Втората световна война (през 1941 г.) половината от планираното бюджетно увеличение от 6,5 милиона лева е предвидено за построяване на сгради на Медицински факултет.⁸³

Нещо повече. За учебната 1942-1943 г. за пръв път в България започва обучението на 120 студенти (70 зъболекари и 50 фармацевти) в новооткритите зъболекарски и фармацевтичен отдел на Медицински факултет, към който за първи път се откриват частни доцентури със съответните лекционни курсове по балнеология, тропически болести и военна психиатрия.⁸⁴

През 1943-1944 г. студентите в Медицински факултет рязко се увеличават – те са 1615, като през 1944-1945 г. са вече 3994 души.⁸⁵

До края на Втората световна война болницата продължава традицията на национално здравно заведение, в което са провежда лечение и академична дейност, въпреки тежките военни условия и бомбандировките над София от съюзническата авиация.

По време на една от въздушните атаки болницата също е засегната. На 10 януари 1944 г. е разрушена сградата на съдебномедицинския институт.⁸⁶

Въпреки всички проблеми Втора хирургия е завършена през 1944 г., продължава строежът на Първа хирургия и изграждането на патолого-анатомията. В трите сгради и тяхната архитектура се вижда типичният за 30-те години стремеж към създаване на болници-блокове.⁸⁷

⁸¹ История на Софийския университет ..., с.139

⁸² История на Софийския университет ..., с.139

⁸³ История на Софийския университет ..., с.151

⁸⁴ История на Софийския университет ..., с.155

⁸⁵ История на Софийския университет ..., с.244

⁸⁶ ДАС, ф994к, оп.11, а.е.4, л.1

⁸⁷ Бракалова, С., Генчева, Е. Александровската болница ..., с.34

През 1944 г. е създадено Министерство на народното здраве, с което Александровска болница и университетът трябва да влязат във взаимодействие. Така през 1946 г. факултетният съвет създава комисия за сътрудничество с министерството и комисия за нов правилник за управление на болницата.⁸⁸

Желанието да се създаде сграда с идеални условия за лечение, образование и научна дейност кара през 1947 г. да се изготви план за „университетски санитарен град“, но тази идея остава нереализирана.⁸⁹

В приетата през 1947 г. строителна програма на Софийския университет, според който трябва да продължи изграждането на вътрешната и хирургическата клиника при Александровска болница, издигане на етаж и преустройство на нервно-психиатричната клиника, завършване и преустройство на Паталогично-анатомическия институт за зъболебен отдел, пристрояване на инфекциозно отделение, както и построяване на дневен детски дом и жилищна сграда за персонала на лечебното заведение.⁹⁰

През периода 1947-1948 г. Александровска болница притежава 1366 легла.⁹¹

И през следващата година продължава тенденцията да се запази капацитета за прием и леене на пациенти.⁹²

Това е последната година на самостоятелно съществуване на лечебното заведение от нейното създаване, защото предстои нейното включване във Висшия медицински институт, който е създаден през 1950 г.

Медицинският факултет е отделен от Софийския университет с указ №247 на Народното събрание от 28 май 1950 г. и преминава заедно с Александровска болница към Министерство на народното здраве. Лечебното заведение окончателно губи своята самостоятелност през 1953 г.⁹³

Александровска болница се възстановява като факултетска болница „Александровска“ с ПМС №220/4.11.1992 г. от закритата

⁸⁸ ДАС, ф994к, оп.12, а.е.8, л.144

⁸⁹ Бракалова, С., Генчева, Е. Александровската болница ..., с.34

⁹⁰ История на Софийския университет ..., с.257

⁹¹ ДАС, ф.927к, оп.1,а.е.3, л.20

⁹² ДАС, ф927к, оп.2,а.е.5, л.22

⁹³ ДАС, ф927к, оп.1,а.е.8, л.20

Медицинска академия.⁹⁴

Вместо заключение могат да се използва характеристиката на д-р Белинов, която той дава в своето изследване, посветено на лечебното заведение и развитието на медицинското образование, и наука в България: „Александровска болница прибрираше значително число млади лекари; тя вземаше от тях всичко ново и теоретично, що носеха от странство и им даваше от своя страна своя богат материал, опит и своите наблюдения върху „българския болен“, върху ония особености, върху които медицинската практика у нас налагаше на лекаря в зависимост от местните условия, от местните нрави и обичаи. [...]

Александровска болница още в зората на своята дейност стана школа за младите български лекари и си остава така и до днес. Отношенията между болницата и лекарите в България бяха пълни с взаимно доверие и трогателна симпатия. Това идеално отношение се дължи на дейците на оная отдалечена епоха, на техния такт и умение, на тяхната преданост към професията и болния, на тяхното уважение към колегата лекар, бил той млад или стар.“⁹⁵

⁹⁴ 135 години Александровска болница..., с.31

⁹⁵ Белинов, Ст. Към историята на Александровската ..., с.6-22

**THE ROLE OF THE SOFIA UNIVERSITY "ST. KLIMENT
OHRIDSKI "AND ALEXANDROVSKA HOSPITAL FOR THE
DEVELOPMENT OF MEDICAL EDUCATION AND SCIENCE IN
BULGARIA 1918-1950**

Радослав Спасов

In 1918 the Medical Faculty of the Sofia University "St. Kliment Ohridski" started to operate. It was then decided that the Alexandrovska Hospital would become the clinical basis of the established academic structure at the higher school. In this way, the healthcare institution starts to perform the functions of both a hospital and a scientific and educational center where the first doctors who finish medicine in Bulgaria will be trained.